

GÜÇ İKTİDAR İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Kamuran GÖDELEK*

ÖZET

Şiddet insanın insan ile ilişkisinden önce insanın doğa ile ilişkisinde görülmektedir. Doğa ile etkileşiminde önce basit araç ve gereçlerin kullanılması, sonra bunların giderek daha yetkinleştirilmesi insana doğa karşısında bir üstünlük kazandırmıştır. Dolayısıyla insan iktidar olmayı da iktidar kurmayı da, özünde ve birincil kaynak olarak doğadan öğrenmiştir. Doğayı nesneleştirme süreci içinde iktidar da kabaca bir nesneleştirme süreci olarak tanımlanabilir. İktidar öncelikle nesneleştirilen kişinin özgürlüğünün kısıtlanması, elinden alınması veya yadsınması ve bunun yanında özgürlüğün kısıtlanmasının veya tamamen yadsınmasının sürekli kılınmasını erekler. Dolayısıyla iktidar, iktidara sahip olanın iradesi ile diğerini tahakküm altına aldığı bir süreçtir ve her zaman için farklılık avantajına dayanır. Bu yaklaşım temelinde kadına yönelik şiddet, tarihsel süreçte erkeğin kadına göre daha güçlü konumda olmasının ve tarih boyunca çeşitli düşünürlerce erkeğin kadın karşısındaki güçlü konumunun doğal bir fenomen olarak ele alınmasının, evlilik ilişkisinin erkeğe kadın üzerinde iktidar kurma ve bunu sürdürme yetkisi vermesi bağlamında irdelenmektedir. Bu irdeleme aynı zamanda, kadının özerkleşmesi ve bireysel özgürlüğünün gelişmesinin hem özel yaşamdaki hem de kamusal yaşamda güç ve iktidar dengelerini değiştireceğini ve dolayısıyla kadına yönelik şiddetin engellenmesinde önem taşıdığını göstermeyi hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: şiddet, güç-iktidar ilişkisi, kadın, ataerkil sistem

Violence towards Woman in Terms of the Force-Power Relation

ABSTRACT

Violence is first seen in the relationship between human and the nature before the relationship between humans. Human have gain power against nature first by the use of basic tools and then by advancing them. Hence, human have learned both being in power and establishing power essentially and as a first source from the nature. Power can basically be defined as objectification process within the process of objectifying nature. Power essentially aims at restraining or denying the freedom of objectified person and furthermore at preserving this status of non-freedom. Hence, power is a process in which the person in power oppresses the other and it always depends on the advantage of difference. On the basis of this approach, violence towards woman is examined in terms of man's powerful status in relation to woman throughout history and accepting this powerful status of man in relation to woman as a natural phenomenon and also in terms of institution of marriage being an instrument of man's oppression of woman. This examination also aims at showing that a woman's individuation and gaining personal freedom would change the balance of force and power both in private and public sphere and consequently that it is an important key to prevent violence towards woman.

Key words: violence, force-power relation, woman, patriarchal system

GİRİŞ

Kadına yönelik şiddet Birleşmiş Milletler'in 1993'te yayımlanan Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisi'nde cinsiyete dayalı ve kadınlarda fiziksel, cinsel, psikolojik herhangi bir zarar ve üzüntü sonucunu doğuran ve bu sonucu doğurmaya yönelik özel yaşamda veya kamu yaşamında gerçekleşebilen

* Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

her türlü davranış, tehdit, baskı veya özgürlüğün keyfi biçimde engellenmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Şiddet insanın insan ile ilişkisinden önce insanın doğa ile ilişkisinde görülmektedir.

Şiddetin Kaynağı Olarak Güç İktidar İlişkisi

Doğa ile etkileşiminde önce basit araç ve gereçlerin kullanılması, sonra bunların giderek daha yetkinleştirilmesi insana doğa karşısında bir üstünlük kazandırmıştır. Dolayısıyla insan iktidar olmayı da iktidar kurmayı da, özünde ve birincil kaynak olarak doğadan öğrenmiştir. İnsan doğayı kendi isteği doğrultusunda değiştirirken — ki bu isteğin belirlenmesinde de nihai olarak doğanın rolünü yadsımamak gerekir — bir yandan da doğadan kopmadığı ve onun bir parçası olduğu için son çözümlemede doğanın da nesnesi olmaktan kurtulamamaktadır. Doğayı nesneleştirme süreci içinde iktidar da kabaca bir *nesneleştirme* süreci olarak tanımlanabilir. Kendinden daha basit nesnelere, yani canlı ve cansız doğayı nesneleştirme hakkını kendinde gören bir kısım insanlar, doğayı paylaşmakta rekabet ettikleri diğer “düşman” topluluklarla savaşmaları sonucunda yendikleri ve dolayısıyla “daha güçsüz ve daha basit” olarak nitelendirdiği insanları yok etmektense, *nesneleştirme*, yani kendi amaçları için kullanma ve köleleştirme hakkını kendinde görmüştür.

İktidar ya da erk, toplumsal ilişkileri yönlendiren ve belirleyen kuralların belli bir kişi veya grubun çıkarları uğruna diğerlerine dayatılması şeklinde devletler düzeyinde makro iktidar olarak, ya da özel alanda veya kişisel ilişkiler alanında bir bireyin diğeri üzerinde güç ve tahakküm kurduğu mikro iktidar olarak iki farklı boyutta ele alınabilir. Makro iktidarda yöneten sınıf veya kişinin yönetilenler üzerindeki tahakkümü belli hukuk kuralları ile saptanmıştır. Buna karşın, “hukukun yani makro iktidarın giremediği ya da etkisiz kaldığı bir alanda insanlar arası kurulan bir tahakkümsel yaptırım ilişkisi mikro iktidarın ta kendisidir. Eşinden dayak yiyen bir kadını kurtarmak üzere yetişen komşularına “size ne, bu benim özel hayatım...” diyebildiği an söz konusu kadının mikro iktidarı, içselleştirmiş olduğu otorite mekanizmalarıyla, makro iktidar karşısında koruduğu ve yaşattığı andır” (Esgün, 1999: 25).

Dolayısıyla iktidar nasıl tanımlanırsa tanımlansın, insanlar arası ilişkilerde farklılığın getirdiği avantajlar, avantajlı farklılığı taşıyan kişinin çıkarları için kullanıldığında iktidar süreci başlamış demektir. Yazılı tarihten bu yana şiddet kullanımı biçimi, temelde, ikili ilişkide taraflardan birinin iktidarcaya ya da erk bakımından diğerinden üstün oluşu sayesinde, kendi iradesini ötekinin iradesi yerine koyabilmesiyle oluşmuş ve sürmüştür. Hannah Arendt’in ifadesi ile “iktidar farklılığının sonucunda birinin iradesinin diğerinin iradesine bağlanması şiddeti oluşturmaktadır. Daha anlaşılır bir anlatımla, insan ile insan arasındaki ilişkinin şiddete dayalı bir ilişki olması, taraflardan birinin hayat

Güç İktidar İlişkisi Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet

karşısındaki konumunun değişmesiyle; Hayatının öznesi olma şansını yitirmesiyle oluşmaktadır” (akt. Oskay, 1996: 186).

İktidar öncelikle nesneleştirilen kişinin özgürlüğünün kısıtlanması, elinden alınması veya yadsınması ve bunun yanında özgürlüğün kısıtlanmasının veya tamamen yadsınmasının sürekli kılınmasını erekler. Dolayısıyla iktidar, iktidara sahip olanın iradesi ile diğerini tahakküm altına aldığı bir süreçtir ve her zaman için farklılık avantajına dayanır. Bu bağlamda, Uğur Esgün’ün belirttiği gibi, “ilk akla gelen avantaj, çeşitli alanlarda gösterilen *daha güçlü* olma durumudur. Şiddet *daha güçlü (ya da avantajlı) olanın, bunu başkaları üzerinde hissettirmesi ya da hissettirmeye kalkışması süreci* olarak tanımlanabilir. Bu şiddet doğrudan fiziksel etkiler doğurabileceği gibi, fiziksel etki potansiyeli ile, tehdit işlevi taşıyarak da iktidar sürecinin başlatılmasını sağlayabilir... Sonuçta *ötekinin şiddet uygulanarak ya da tehdit edilerek iradesi hilafına bir eyleyiş sürecine sokulması, farklılıktan kaynaklanan bir avantajın kullanılması ve üstünlük/hiyerarşi kurma ya da tahakküm uygulama sürecini gerçekleştirmek anlamına gelmektedir*” (1999: 23).

Foucault, iktidar çözümlemesinde iktidarı insanlar arasında gerçekleşen bir eylem, bir eylemlilik süreci olarak kabul eder. Foucault için iktidar “öbür eylemler üzerinde icra edilen bir eylem kipidir” (akt. Esgün, 1999: 25). Esgün’e göre:

Bu süreç *yaptırtmadır. Yaptırma değil, yaptırtma*. Çünkü, yaptırtma eyleminde tahakkümsel bir öz yoktur; yapan kişi yaptıran kişinin nesnesi olmaz. Oysa yaptırtma eyleminde yaptırtan kişi, yapan kişi aracılığıyla yapan kişidir; eylemi gerçekleştiren kişinin konumu ise eylemi gerçekleştirmeye yarayacak bir araçtan farksızdır. Bu bağlamda yaptırtma eylemi iktidar sürecinin biçimsel ögesini oluşturur... bu biçimsel öge, ancak özsel bir öge ile birleştiğinde sürecin *iktidar* süreci olarak adlandırılmasını sağlar. Bu özsel öge, *nesneleştirme* sürecidir... İktidar sürecini başlatan, bu yaptırtma eyleminin manipulasyon ya da zorla gerçekleştirilmesi; yani *yaptırtmaya dönüşmesidir* (1999: 26).

Burada özellikle vurgulanan ince yöntemlerle araçsallaştırmadan da öte, kaba yaptırım ve yaptırtmadır. Söz konusu kaba yaptırım boyutlandırılabilir. Bu bağlamda Foucault’un iktidar çözümlemesi, iktidarı bir hükümranlık, yasa ve yasaklama sistemi içinde tasarımlar. Bu modele göre, iktidar bir el koyma hakkıdır; hükümran uyruğundakilerin varlığına, ürettiklerine, emeklerine ve hatta kanlarına; yani nesnelere, zamana, bedenlere ve nihai olarak yaşamın kendisine el koyar. Foucault’ya göre, Klasik Çağda, suçun şiddet yoluyla ve halka açık olarak cezalandırılmasını mümkün kılan, hükümranın ve temsil ettiği

iktidarın sahip olduğu bir ayrıcalıktır. Bu ayrıcalık, yaşam ve ölüm üzerine karar verebilme ayrıcalığıdır.

Yukarıda betimlenen yaklaşım temelinde kadına yönelik şiddet, tarihsel süreçte erkeğin kadına göre daha güçlü konumda olmasının ve tarih boyunca çeşitli düşünürlerce erkeğin kadın karşısındaki güçlü konumunun doğal bir fenomen olarak ele alınmasının, evlilik ilişkisinin erkeğe kadın üzerinde iktidar kurma ve bunu sürdürme yetkisi vermesi bağlamında irdelenmektedir. Bu irdelene aynı zamanda, kadının özerkleşmesi ve bireysel özgürlüğünün gelişmesinin hem özel yaşamdaki hem de kamusal yaşamda güç ve iktidar dengelerini değiştireceğini ve dolayısıyla kadına yönelik şiddetin engellenmesinde önem taşıdığını göstermeyi hedeflemektedir.

Düşünce Tarihi Boyunca Kadın Erkek İlişkisinde İktidar Sürecinin Değerlendirilmesi

Ataerkil toplum düzeninin, arkeolojik verilere göre neolitik toplumda kültürel döneme, “uygarlığa” ilk geçişin gerçekleştiği Eski Mezopotamya’da kent devletlerinin ortaya çıkışıyla birlikte görülen bir olgu olduğu bilinmektedir. Kent devletlerinin gelişmesi, bunların kendi aralarında egemenlik mücadelelerine ve askeri rekabetin önem kazanmasına, dolayısıyla da hem erkek egemenliğinin güçlenmesine hem de askerlerin ve tapınak rahiplerinin mülk sahibi sınıfları oluşturduğu sınıflı toplum düzeninin doğmasına yol açmıştır.

Mülkiyetin miras yoluyla babadan oğula geçmesini güvence altına alan ve dolayısıyla kadınların cinselliğinin denetimini erkeklere veren ataerkil aile kurumlaşmış, yasalara geçirilmiş ve devlet güvencesine kavuşturulmuştur. Bu çerçevede içinde, kadınların cinselliği erkeklerin; öncelikle babanın, sonra da kocanın malı olarak belirlenmiş ve kadının cinsel “saflığı” (özellikle bekareti) üzerinde pazarlık yapılabilen bir ekonomik değere dönüşmüştür. Dolayısıyla ilk sınıflı toplumun ortaya çıktığı bu dönemde iktidar ve otoritenin kaynağı olan baba ve kocalar, yani yaşlı erkekler bu güçlerini genç erkekler (oğul) ve kadınlar üzerinde kullanmaya başlamışlardır.

Ataerkil yapının hüküm sürdüğü Klasik dönem Atina toplumunda da kadınlarda yüceltilen erdemler yumuşak başlılık ve sessizliktir. Aristoteles, *Poetika* adlı yapıtına, Sokrates’in iddia ettiğinin aksine, kadınla erkeğin kişiliğinin aynı olmadığını, erkeğin cesaretinin onun *hükmetmesinde*, kadınının ise *boyun eğmesinde* yansıdığını öne sürer. Aristoteles’e göre, otorite hükmeden kişiye aittir ve bu otorite tiranlık veya monarşide olduğu gibi gelenekten ya da erkeğin kadın üzerindeki otoritesinde olduğu gibi doğadan geliyor olabilir. Aristoteles’in öz anlatımıyla:

Güç İktidar İlişkisi Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet

Canlıların egemen ya da bağımlı olması yaradılıştandır! Ancak farklı bir şekilde; özgür insan köleyi yönetir, erkek dişiye, baba çocuğu... Köle tartışma hakkından tamamen yoksundur, kadın buna sahiptir ama yetkesi elinden alınmıştır (Kitap I, 2 1251a).

Ataerkilliğin kurumsallaşması tarihsel sürecinin sonucu olarak, Batı uygarlığının temel metaforları ve simgeleri, kadınların ikincil ve aşağı oldukları varsayımını kendi örüntüleri içine alarak yaygınlaştırdılar. Aristoteles'in "eksik kalmış erkek" olan kadını ve Kutsal Kitap'ın "ilk günah"tan ve insanın cennetten kovulmasından sorumlu olan Havva'sıyla birlikte, insana ilişkin iki farklı simgesel kurgunun; özleri, işlevleri ve potansiyelleri farklı olan "kadın" ve "erkek" kurgularının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu iki cins açısından farklı vurgulama, iktidarın temel ögesi insanın etken ve edilgen olmak üzere iki nitelikli yapısını yansıtmaktadır. Pasif öge olan (köle) olan insan, doğanın öznesi olma hakkı elinden alınmış, nesneleştirilmiş yaratıktır; buna karşın, aktif insan (efendi) diğeri üzerinde farklılık avantajını kullanarak, yani güç uygulayarak iktidar sürecini başlatır. Aristoteles'in aşağıdaki alıntısında bu ayrım çok belirgindir:

...bir ailenin ilk parçaları ve en küçükleri efendi ve kölesi, koca ve karısı, baba ve çocuğudur. Bu üç ilişkinin yapısını incelemek ve bu yapının hangi karaktere sahip olduğunu görmek zorundayız; ben efendi-köle ilişkisinden karı-koca ilişkilerini ve üçüncü sırada baba-çocuk ilişkisini anlıyorum" (a.g.e., Kitap I, 3 1253b).

Aristoteles'in dünyası bir tarafın diğeri üzerinde egemen olduğu kutupsal karşıtlıklardan, yani hiyerarşik düalizmlerden oluşur. Ona göre ruh beden üzerinde, akıl duygu üzerinde, erkek kadın üzerinde egemendir. Rönesanstan itibaren hümanizmle birlikte ve kilisenin boyunduruğundan kurtulmak için başlatılan evrensel hareket sayesinde Aristoteles'in görüşlerinin geçerliliğini yitirmesi ve kadının statüsünün daha farklı bir şekilde tanımlanması beklenirken bu böyle olmamıştır. Örneğin Spinoza'ya göre:

hiçbir nedenle, kızların bir devleti miras almasına izin verilmemesi gerekir... çünkü bu kızlar bir gün kadın olacaklardır ve kadınlar hükümdar değil uyruk olmalıdırlar... kadınların kocalarının hakimiyeti altında olması... doğalarının bir gereğidir... Kadınların boyun eğmesi yalnızca bir kurumsallaşmadan ileri gelseydi, kadınların iktidardan uzak tutulmasının hiçbir anlamı olmazdı... [Ama] yeryüzünde erkeklerin ve kadınların yaşadığı tüm ülkelerde birincilerin yönettiğini, ikincilerin bağımlı olduğunu görürüz... [bundan] kadınların durumunun doğal zayıflıklarından ileri geldiği [sonucu çıkar] (akt. Sautet, 1998: 21).

Bu felsefi değerlendirmelerden de görüldüğü gibi, erkeğin kadın üzerindeki tahakkümüne dayanan ataerkil toplum yapısı kadının bağımsızlığına ve bireyselliğine önemli bir engel olarak ortaya çıkmakta ve kadının bir birey olarak kimliğini hem yasal hem de kültürel düzeyde inkar etmektedir.

Ailede Güç İktidar İlişkisi ve Şiddet Kullanımı

Aile, kadına yönelik şiddetin en sık ve yoğun yaşandığı bir kurum olduğu için, aile içi güç iktidar ilişkilerinin incelenmesi önem taşımaktadır. Aile, üyelerinin kan, evlilik veya evlat edinme yoluyla birbirine bağlandığı bir grup insandan oluşmuş bir kurumdur. Aile üyeleri arasındaki kan bağlarının kişinin genderi, yani toplumsal olarak belirlenmiş cinsiyet rollerinin belirlenmesindeki en büyük etkisi, evlilik bağı ile oluşan ev içi ilişkilerdir. Kadının aile ortamındaki eşitsizliğe dayanan konumu ve ev içindeki emeğinin değersizliği, ataerkil toplum yapısı içinde belirlenen güç ve iktidar ilişkileri çerçevesinde kadının, kendinden güçlü konumda olan ve dolayısıyla iktidar sahibi kocasına bağımlı hale gelmesine ve dolayısıyla, kocasının onun üzerindeki gücünün bir göstergesi olarak sergilediği şiddete maruz kalmasına yol açmaktadır.

Feminist teori açısından, aile içinde erkeğin kadına göre üstün konumundan kaynaklanan ve kadın üzerinde otorite kurması ile sonuçlanan mikro iktidar ilişkileri, temelde toplumsal cinsiyet (gender) ilişkileri açısından ele alınabilir. Toplumsal cinsiyet ilişkileri kavramı iki şekilde düşünülebilir: (1) Kadın ve erkek arasındaki farklılıklar ne şekilde düzenlenebilir? (2) Bu farklılıklar kadın ve erkek arasındaki güç ilişkilerini nasıl etkiler? Bu kavramlaştırma çerçevesinde toplumsal cinsiyet ilişkileri kavramı,

kadınlarla erkekler arasındaki işbölümü, roller ve kaynakları da içeren ve onlara farklı yetenekler, arzular, kişilik özellikleri, davranış düzenleri vb. atfedilen bir dizi uygulamalar, fikirler, betimlemeler ile ortaya çıkan, kadınlar ve erkekler arasındaki güç ilişkilerini ifade eder. Toplumsal cinsiyet ilişkileri, sınıf, kast ve ırk gibi toplumsal hiyerarşinin diğer yapılarıyla etkileşim içinde bulunan bu uygulamalar ve ideolojiler tarafından hem yaratılır hem de bunların yaratılmasına yardımcı olur. Bunların, (biyolojik olarak yapılanmaktan ziyade) zaman ve mekana göre değiştiği ve büyük ölçüde toplumsal olarak yapılandırıldığı görülebilir (Bina, 1996:51).

Kuramsal olarak toplumsal cinsiyet hiyerarşisi, toplumsal cinsiyetlerin birbirleri üzerindeki hakimiyeti anlamına gelse de pratikte hemen her zaman erkeklerin hükmeden, kadınlarınsa hükmedilen olduğu bir hiyerarşiyi ifade

Güç İktidar İlişkisi Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet

eder. Feminist perspektif açısından toplumsal cinsiyet analizi çözümlemesi toplumsal yapının bir eleştirisini içerir; çünkü, kadın ve erkekler aile ve toplum içinde süregelen bir toplumsallaşma süreci ile eril veya dişil toplumsal cinsiyeti ve buna uygun düşünce ve davranışları benimser ve içselleştirirler. Dolayısıyla ataerkil sistemi anlamak, kadın ve erkek arasındaki günümüz ilişkilerini anlamak açısından önemlidir. Toplumsal cinsiyet ilişkileri, ataerkil sistemin varlığı nedeniyle çarpıtılmıştır. Toplumun temel kurumlarının — aile, din, hukuk, siyaset, eğitim ve iktisat kurumları, medya, bilgi sistemleri — bir incelemesi, bunların tamamının ataerkil bir yapıya sahip olduğunu, ataerkil yapının dayanaklarını temsil ettiklerini (açıkça) sergilemektedir. Bu iyi örülmüş ve derinlere kök salmış sistem, ataerkil sistemi yenilmez ve ayrıca doğalmış gibi gösterir.

Dolayısıyla, ataerkil sistem içinde belirlenen toplumsal cinsiyet ilişkileri temelde egemenlik ve ast-üst (boyun eğme) yani güç ilişkileridir; işbirliği, zor ve şiddet unsurları bu ilişkileri sürekli kılar ve kocanın karısı üzerindeki hakimiyetine dayanan evlilik bağından güç alan erkeğin, karısı üzerinde sözel, fiziksel veya psikolojik şiddet uygulamasına olanak sağlar.

Ancak burada sorulması gereken önemli soru, “kadınların işbirliği olmadan ataerkil sistem varolamayacağına göre, kadınlar kendilerini ezen, özgürlüklerini kısıtlayan ve şiddete maruz kalmalarına yol açan bu sisteme niçin karşı çıkmıyorlar?” sorusudur. Efendi-köle ilişkilerinin dinamiğini incelemek bu soruyu aydınlatıcı olabilir. Efendi-köle ilişkisi fiilen kurulduktan sonra, bu ilişkideki insanlar kendi topluluklarındaki etik anlayışın (mitolojik hayat açıklamalarının) devreye girmesi ile bu ilişkiyi akılsallaştırmakta, formel ve enformel olarak yasalaşmaktadır. Kölenin bu durumu meşrulaştırması, süre uzadıkça, kölelik statüsünden kurtulma şansı azaldıkça yoğunlaşmaktadır. “Öğrenilmiş çaresizlik” adı verilen bir psikolojik mekanizma ile kölelik statüsünün onun kaderi olduğuna ve ne yaparsa yapsın bu durumu değiştirmeyeceğine inanarak kölelik ilişkisini koşulsuz kabullenmektedir. Sonunda, köle, efendisinin azameti ve görkemi karşısında ona hayranlık bile duyabilmektedir. Başka bir deyişle, baskı sürdükçe, ilişkiyi bozma şansı azaldıkça, köle “celladına aşık olabilmektedir”.

Aynı şey kadınlar için de geçerlidir. Onlar da sistemin bir parçasıdır, sistemin değerlerini içselleştirmişlerdir, ataerkil ideolojiden kurtulmuş değillerdir. Gerda Lerner’e göre:

Bu işbirliği bir dizi yöntemle emniyete alınır. Toplumsal cinsiyeti aşılacak; eğitimden mahrum etmek; kadınlara kendi tarih bilgilerini vermemek; “saygınlık” ve “aykırılık”ı kadınların cinsel faaliyetlerine göre tanımlayarak kadınları birbirinden ayırmak;

Kamuran GÖDELEK

yasaklar ve düpedüz baskı yoluyla ekonomik kaynaklara ve siyasi güce erişimde ayrıcalık yapmak; ve sisteme uyan kadınları sınıfsal ayrıcalıklarla ödüllendirmek... en iyi ifadeyle baba hakimiyeti diye ifade edilen ataerkil sistem (1986: 217).

Gerçekten de, aile içinde şiddete maruz kalan, yani kocalarından dayak yiyen kadınların ortak özelliklerine baktığımızda bu kadınların genellikle pasif olmayı ve duyguları kontrol altına almayı destekleyen ailelerden geldikleri; genç kızlıklarında babalarından dayak yedikleri ve annelerinin babaları tarafından dövüldüğüne şahit oldukları; içinde buldukları tehdit edici şiddet ortamından kendilerini sorumlu tuttıkları; kendilerini döven eşleriyle savaşmak yerine boyun eğdikleri; kendilerine güvenlerinin zayıf ve kendilerine ilişkin algıların negatif olduğu görülmektedir.

Evde şiddete maruz kalan kadınların çoğunun bir diğer önemli özelliği, genellikle sosyal hayattan yalıtılmış bir yaşam sürmeleridir. Bu yalıtılmışlık kendilerini döven kocalarına (efendilerine) olan bağımlılığı beslemekte ve içinde buldukları şiddet ortamından kurtulma yollarını aramaktan onları alıkoymaktadır. Yukarıda efendi-köle ilişkisi bağlamında söz edilen “öğrenilmiş çaresizlik” mekanizmasıyla durumlarını çaresizlikle kabullenmekte ve bunu kendi kaderleri ve olması gereken bir durum gibi değerlendirme eğilimi göstermektedirler.

Üstelik, büyük çoğunluğu erkekler tarafından yaratılmış olan dinsel imgeleri içselleştiren kadınlar, belki de her şeyden daha çok bu tanımların baskısı altında kalırlar. Dinin, toplumların üretimi ve bireylerin yeniden üretimi açısından yerine getirdiği toplumsal işlev, her ikisi de aile aracılığıyla gerçekleşen, mülkiyetin denetimi ile bedenlerin denetiminde oynadığı belirleyici roldür. Bedenin denetimi ve terbiyesi ise, aslında cinselliğin denetimidir; kadının ezilmesi üzerine kurulu ataerkil sistemde, cinselliğin düzenlenimi ve denetimi, pratikte kadın bedeninin ve doğurganlığının ona hakim olan erkek tarafından denetlenmesi anlamına gelir. Ataerkil dinsel ideolojinin içselleştirilmesi, kadınları “kendi yerlerinde” tutmaya yarayan çok çeşitli mekanizmalar içinde belki de en etkili olanıdır. Fatma Berktaş’ın aktardığı İranlı Binas örneği bu içselleştirmenin boyutlarını ortaya koyması bakımından düşündürücüdür:

Binas, yaşlı ve bilge bir kadındı. Kuran’ı okuyabildiği gibi her şeyi de bilirdi. Bir gün bize rüyasında cehennemi gördüğünü anlattı. Cehennemde, kocasının izni olmadan başka bir kadının bebeğini emzirmiş bir kadın göğüs uçlarından demir çengellere asılmıştı; bir diğeri de kızgın demirden zincirlerle bağlanmıştı, çünkü yaşarken kocasından izin almadan sağa sola gitmişti. Başka bir kadın da

Güç İktidar İlişkisi Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet

kaynar sular içine atılmıştı; nedeni, dünyadayken kocasının her istediği zamanda onunla cinsel ilişkiye girmemiş olmasıydı. [Oysa, kadının istemediği halde kocası tarafından cinsel ilişkiye zorlanması aile içi fiziksel şiddete örnektir.]Taş yutmak zorunda kalan bir deri bir kemik kalmış bir kadın da görmüştü, Binas; o da yaşarken kocasına ve çocuklarına doğru dürüst yemek yapmamış, yemekleri aşığına yedirmişti! Yaşarken çok gülen bir kadının ağzından şimdi alevler fışkırıyordu; boşanma parasını istemekte ısrar eden bir kadının ise ayaklarına ağır taşlar bağlanmıştı. Cehennem, bedenlerine iğneler, çiviler saplanmış; gözleri çıkarılmış; burunları kesilmiş; ateşte yürümek, karda yatmak zorunda bırakılmış kadınlarla doluydu (1996: 213).

Yukarıdaki alıntıda Yaşlı Binas'ın ağzından aktarılan tüyler ürpertici manzaralar, hep kadınların erkek egemenliğine karşı işledikleri "günah"ların cezasıdır; ayrıca bedeninin nasıl bir terbiye odağı olduğunu da açıkça ortaya koymaktadır. Ataerkil sistem, hem cehennemi büyük ölçüde kadınlara ayırarak, hem de erkeklere itaat zorunluluğunu din ve cehennem korkusuyla birleştirerek, üstelik bütün bunları bizzat kadınların yeniden üretmesini sağlayarak, sistem olarak ayakta kalmayı başardığı gibi aile içinde kocasına itaat etmeyen kadına kocası tarafından şiddet uygulanmasını meşrulaştırmaktadır (Berktaş, 1996: 214).

Dolayısıyla, Berktaş'ın da haklı olarak vurguladığı gibi, bir kadının bu içselleştirmeye "hayır" demesi, zorla diretilen kalıplara direnmesi, özerk ve özgür bir birey olmaya, bir başka deyişle, *kendi adını koymaya cesaret etmesi*, ister istemez hem toplumsal cinsiyeti belirleyen toplumsal normlarla hem de tektanrıci dinlerin mutlakçı yorumlarıyla bir hesaplaşmayı göze alması demektir.

Ancak aile içinde veya kamusal alanda şiddete maruz kalan her kadın, mutlaka yukarıda söz edilen boyun eğme ve şiddeti kabullenme örüntüsünü göstermemekte ve savaşmayı seçmektedir. Bu savaşı başaran kadınlar olmasına rağmen, kadınlar için varolan düzenin dışına çıkma girişimi, bedeli kişinin daha yoğun şiddete maruz kalma ve hatta yaşamıyla ödenmek zorunda kalınabilen bir varlık sorununa dönüşmektedir. Bunun böyle olması niye şiddete maruz kalan kadınların büyük çoğunluğunun uzlaşmayı seçtiğini açıklamaktadır.

Kadına Karşı Şiddete Karşı Geliştirilebilecek Politikalar

Kadınların kurtuluş ve özgürleşme olanakları, onların denetlenen ve yönetilen olma konumlarından ve bu konumun yarattığı çelişkilerden doğan

“otoriteye karşı çıkma” eğiliminden kaynaklanmaktadır. Kadınların otoriteye karşı çıkma eğilimi yaratılış öyküsüne dayandırılır:

Yaratılış öyküsüne göre, Adem’in ilk eylemi, “şeylerin adını koymaktır”. Buna karşılık Havva’nın ilk eylemi, bilgi peşinde koşmak, bilgi ağacının yasak meyvesinden tadarak Tanrının bilgisinden pay almaktır. Bu onun gözlerini açacak ve onu “iyiyi ve kötüyü bilerek Allah gibi yapacaktır (Tekvin, 3:6).Eski Ahitteki yaratılış mitosu, bir kez daha Foucault’u hatırlayacak olursak, “bilginin ya da bilinçliliğin önemine ve direnişe yol açarak, varolana değiştirme potansiyeline işaret eder. Tanrı’nın erkeğin ayrıcalığı olan bilgiyi elde etmeye kalkıştığı için kadını cezalandırılmış olması bir tesadüf değildir. Öyleyse kadınların, yasak meyveyi yeme haklarına sahip çıkmaları ve aynı zamanda ad koyma hakkını, özellikle de *kendi adlarını koyma* ve kendi kendilerini tanımlama hakkını geri almaları gerekir. Çünkü ad koyma ve tanımlama hakkına sahip olanlar, aynı zamanda iktidara da sahip olanlardır. Kadınlar için kendi kaderini belirleme mücadelesi, kaçınılmaz olarak, kendilerine dayatılan tanımlara karşı çıkışı ve alternatif tanımlar yaratılmasını içerir (Berktaş, 1996: 216).

Kadının özgürleşmesi ve bireyleşmesi yolundaki bilinçlenme hareketi, varolana ilişkin geleneksel metafiziksel tavrın değişmesi ile olanaklıdır. Sınırlandıran, denetleyen, ölçen ve biçimlendiren bir aklın düşünmesi yerine Heidegger’in deyişiyle, “tasarımsız düşünmeyi, yani varlığın dili olmayı” (1991: 44) hedefleyen bir anlayışın yerleşmesi kadının birey olma bilincini kazanmasının ön koşuludur. Kadın erkek ilişkilerindeki geleneksel kalıbı değiştirecek olan, kadının gerçek anlamda üretime katılması, bu ilişkilerdeki ön yargıyı değiştirecek eğitim, toplumdaki “kadınlık imgesi” yerine “kadınlık bilinci”ni koyacak önlemler ve etkinliklerdir.

Böylece kadının özerkleşimini amaçlayan feminist bir bilinçlenme hareketi kadınların kendilerine ilişkin karar verme haklarını korumaya ve kadınları kendi kendine yeten (bir) birey ve en geniş anlamıyla insan saymaya yönelik toplumsal reformların yapılması için çalıştığı ölçüde felsefi bir içerik ve değer kazanır.

Bu bağlamda aile ve özellikle annelik kurumuna çok önemli bir işlev yüklenmektedir; çünkü, ancak kendisi özerk bir birey olabilmiş kadınlar, özgür ve özerk bireylerin yetişmesine katkıda bulunabilirler. Yukarıda tasarımılanan felsefi çerçevede kadınların bağımsızlaşması ve bireyselleşmesi yolundaki feminist bilinçlenme hareketi, kadının konumunu ve ilişkiler dinamiğini

Güç İktidar İlişkisi Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet

etkileyecek ve dolayısıyla bu ilişkiler ağı içinde paylaşımcı bireyler yetişmesine katkıda bulunacaktır. Paylaşımcı bireylerden oluşmuş bir kamusal veya aile ortamında gücün kadın ve erkek arasında yeniden düzenlenmesi yoluyla kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkileri de paylaşımcı esaslara göre yeniden belirlenecektir. Baskıya dayanmayan eşitlikçi bir kadın erkek ilişkisinde şiddet olgusu da işlevini kendiliğinden yitirecektir.

KAYNAKÇA

- Berktaş, F. 1996. *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yayınları: İstanbul.
- Bina, A.1996. *A Field of One's Own, Gender and Land Rights in South Asia*, Cambridge University Press: New Delhi.
- Esgün, İ. U. 1999. "Makro İktidar, Mikro İktidar ve Hukuk", *Birikim Dergisi*, s.21-30.
- Heidegger, 1991. *Metafizik Nedir?* (çev. Y. Örnek), Türkiye Felsefe Kurumu Yay.: Ankara
- Lerner, G. 1986. *The Majority Finds Its Past: Placing Women in History*, Oxford University Press: Oxford.
- Mc Keon, Richard. 1941. *The Basic Works of Aristotle*, Random House: New York.
- Oskay, Ü. 1996. "Efendi/Köle İlişkisi Açısından Şiddet ve Görünümleri Üzerine", *Cogito: Şiddet*, 6-7: 185-197.
- Sautet, M. 1998. *Kadınların Özgürleşmesi Üzerine* (çev: S. Serdaroğlu) ,Telos Yayınları: İstanbul.